

A foglalkoztatottság javítása a kombinált bér bevezetésével

A globalizáció, a piacositás és a korszerű világgazdasági irányzatok nem kedveznek az alacsony képzettségű, valamint a hátrányos helyzetű munkaerő foglalkoztatásának. A fejlett ipari országokban (és a magukat oda számító feltörekvő népgazdasági rendszerekben) jelentős a munkanélküliség. Németországban úgy érzik az egyes állami szervek és a munkaerő-gazdálkodás elméleti szakemberei, valamit mégis csak kell tenni a munkanélküliség csökkentésére, már annak demoralizáló hatása miatt is. Különösen akkor, amikor a világgazdaság sehogy sem akar amúgy igazában fellendülni.

Bevezetés

Az elmúlt évszázad négy utolsó évének fellendülési trendje az új évszázad beköszöntekor lelassult. Ez év végéig Németországban (és a fejlett ipari országokban általában) a munkanélküliség növekedése és a foglalkoztatottság csökkenése várható. Ez természetesen azzal jár, hogy nincs remény a mintegy 6 millió német munkanélküli létszámának csökkenésére. Ezen túlmenően a munkaerőpiacot súlyos strukturális problémák terhelik. Különösen nyugtalanító a hosszú idejű munkanélküliség szaporodása. A piaci versenyben hátrányos helyzetből induló munkavállalók, az alacsony képzettségűek és az idősebb korosztály, mind nehezebben tudják magukat visszaküzdeni a foglalkoztatottak közé.

Egyes elképzelések szerint az ilyen problémákkal küszködő csoportok munkapiaci lehetőségein azzal lehetne javítani, ha a béreket az alsó bérosztályokban jobban differenciálnák és több lehetőséget kínálnának fel több olcsóbb és kevesebb teljesítményt igénylő munkahely létesítésével. Sokan az angolszász országok, elsősorban az USA tapasztalataira hivatkoznak. Ott létrehoztak egy olyan népes, alacsonyan bérezett szektort, ahol egyidejűleg a járulékokat is erősen csökkentették. A várakozással ellentétben azonban ez nem eredményezte a foglalkoztatottság növelését, hanem az egyáltalán nem kívánatos „koldusbér” kialakulásának kedvezett. Ezen még a negatív jövedelemadó-konceptió sem segített. Az alacsony keresetűek anyagi támogatása nem küszöböli ki a munkavállalók szegénységét, csupán enyhíti azt.

Az USA példáját követve mind gyakrabban esik szó Németországban is az alacsony bérezésű foglalkoztatottság kiterjesztéséről. Igyekeznek elkerülni a bérskála lefelé irányuló bővítésével együtt járó elszegényedést és ennek el-lensúlyozására a legkülönbözőbb bérszubszencionálási elképzeléseket vetik fel. Sokféle jövedelemkiegészítő modell létezik. Ennek egyik változata a sokat vitatott kombinált bérezés. Ennek hatékonyságát érdemes alaposabban meg-vizsgálni.

A munkanélküliség strukturálódása

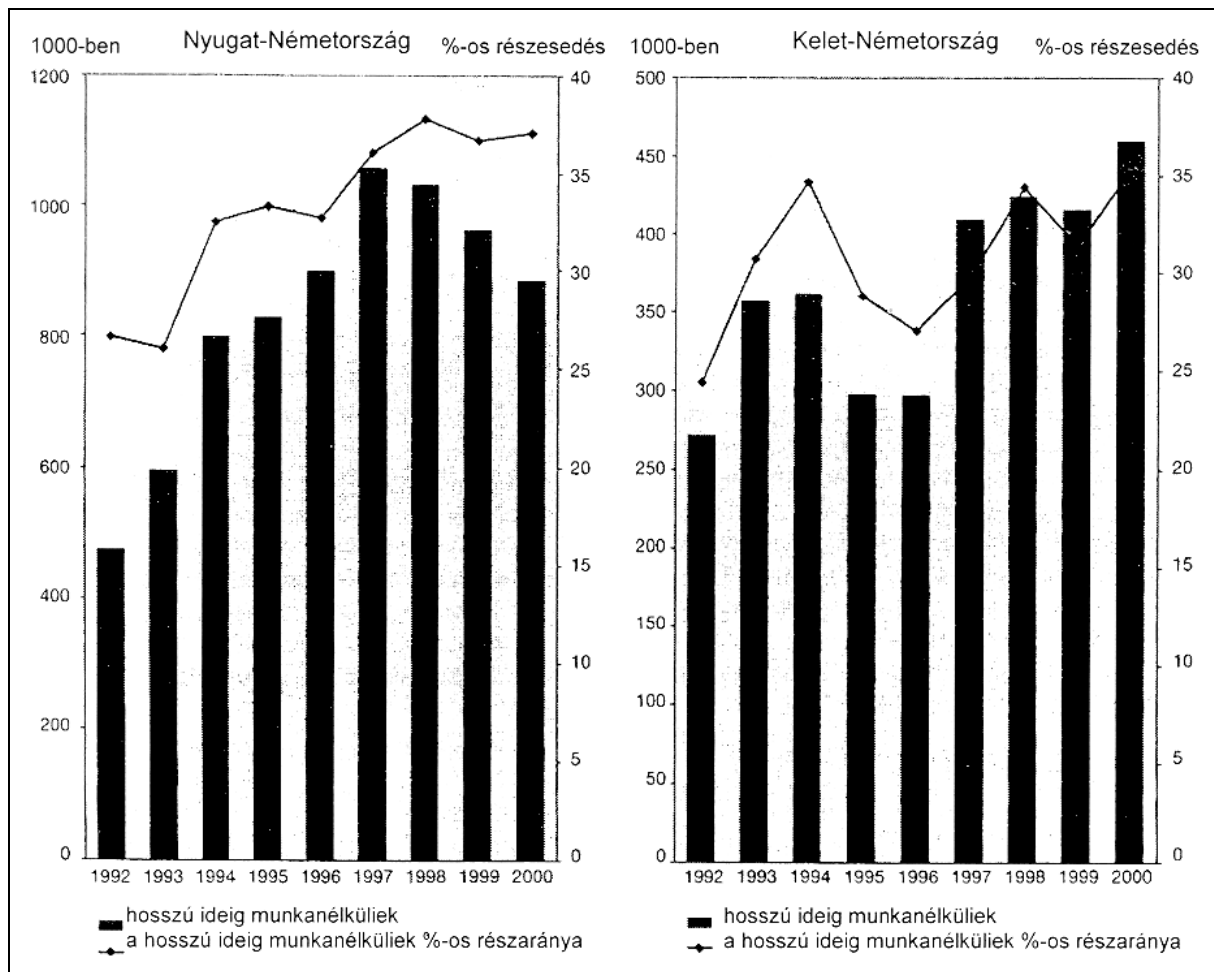
A már hosszú ideje tartó és egyre súlyosbodó munkaerő-piaci válságra nincs egyértelmű magyarázat. Ennek megfelelően a foglalkoztatottsági prob-léma megoldására sincs egyetlen holtbiztos elképzelés. Sokkal inkább indokolt az a törekvés, hogy a foglalkoztatottság keretfeltételeit tartósan javítsák. Az egyik munkaerő-gazdálkodási kutatóintézetben bizonyították, hogy pénzügy-politikai impulzusok (foglalkoztatottságot javító közületi beruházások és az egyenes adók, valamint a járulékok csökkentése) és a bérpolitika (különösen a mérsékelt béremegegyezések és a munkaidő rugalmas, költség szempontjából semleges csökkentési módjai) kölcsönhatása révén tartós javulás érhető el. De tekintettel a munkanélküliség említett strukturálódására, elsősorban azt kell megmutatni, hogyan lehetne a munkaerő-piaci kilátásokat feltárni kevésbé versenyképes munkavállalók számára.

A munkát keresők csökkent versenyképessége mindenekeelőtt a hosszú idejű munkanélküliségben nyilvánul meg (1. ábra).

A hosszú idejű munkanélküliség elsősorban a képzetleneket, az 50 év fölötti személyeket és az egészségügyileg korlátozottakat sújtja. Felvetődik a kérdés, hogyan lehet munkaerő-gazdálkodási elvek alapján magyarázni a tar-tós munkanélküliséget.

Fontos megállapítás, hogy a munkanélküliségi arányt kialakító folyamatok hiszterézis (késleltetési) tulajdonságokkal rendelkeznek. A jelenség magyará-zatakor egy betöltendő állás példájából induljunk ki. Az állásra jelentkezőket a vállalat természetesen rangsorolja. Ez történhet az ismeretek, a képességek és a munka iránti motiváltság alapján. Az ezekre vonatkozó információk azon-ban ingyen nem férhetők hozzá.

A tartós munkanélküliség esetében a személyzetisek tapasztalatai szerint negatív korreláció érvényesül a munkanélküliség időtartama és az állás betöl-tésére alkalmas személy megítélése között. Miután a vállalatok a munkanélkü-liség időtartamát a közvetlenül nem mérhető képességek olcsó kifejezőmód-jaként fogják fel, ezért a hosszú ideig munkanélküli személyek a rangsorolás-nál legalulra kerülnek. Ez az osztályozási rendszer eredményezi azt is, hogy azok a rövid ideig munkanélküli személyek, akik háttérbe szorulnak, a kon-junkturális viszonyoktól és személyes tulajdonságaiktól függően a jövő tartós munkanélkülijévé válhatnak. Egy globális munkahelyhiány ily módon a mun-kanélküliségi struktúra megszilárdulását eredményezi.

1. ábra Hosszú idejű munkanélküliség 1992–2000

Megjegyzés: Hosszú ideig munkanélküliek: akik legalább egy évig egyfolytában munkanélküliek voltak. A hosszú ideig munkanélküliek részarányát a teljes munkanélküli-létszámhoz viszonyítják

A munkaerő-gazdálkodási szakemberek körében azonban vitatott kérdés, hogy az ismertett hiszterézis folyamat elsősorban keresleti vagy inkább kínálati tényezőkre vezethető-e vissza. A keresletoldali magyarázat esetében abból indulnak ki, hogy kevés foglalkoztatási lehetőség kínálkozik – pl. a globalizáció, az új technikák, a hiányos bérskála vagy akár a jelentős bérjárlékok miatt. Ha viszont a hiszterézist kínálati tényezőkre vezetik vissza, akkor feltételezik, hogy a versenyhátrányos munkavállalók nem vehetők számításba a felkínált munkalehetőség esetében, mert vagy nem elégítik ki a támasztott követelményeket, vagy pedig nem hajlandók munkát vállalni a felkínált körülmények között.

Joggal feltételezhető, hogy a strukturalizálódás feloldása a piac mindkét oldalán korlátokba ütközik. Sok tényező erős hatással van a munkanélküliség

megszilárdulására. Ilyenek az egyszerű tevékenységek feleslegessé válása, a bérskála hiányos kiterjesztése lefelé és a nagy és egyre növekvő járulékterhelés.

Az egyszerű tevékenységek feleslegessé válása

A munkaerőpiacon a szakképesítés szempontjából érvényesülő struktúraváltás már korábban is eléggé állandósult és feltételezhető, hogy a jövőben tovább terjed (okok: globalizáció, műszaki haladás). Az előrejelzések szerint, ennek megfelelően a jövőben tovább fog csökkenni az alacsony szakképesítési igényeket támogató munkahelyek száma.

Ez annyit jelent, hogy amennyiben az egyszerű tevékenységek keretfeltételei (pl. bérstruktúra) alapvetően nem változnak meg, még kevesebb lehetőség fog kínálkozni a hosszú ideje munkanélküliek számára, mint manapság. Amennyiben esetleg jobban elhúzódik a szabad munkahelyek hiánya, ez a helyzeten még tovább fog rontani, mert szakképzett munkaerők kényszerülnek egyszerű munkahelyekre átváltani, ami tovább csökkenti a tanulatlan segédmunkások iránti igényt.

A bérskála szélesítésének hiánya kisebb értékek felé

Nemzetközi összehasonlítás szerint Németországban a bérskála kiterjesztése (különösen lefelé) az általános európai szokásoknak megfelelő, azonban elmarad az angolszász országokhoz képest. Ezekben az országokban a reálbér elaszticitása a kis képzettségű munkaerő szempontjából erőteljesebben érvényesül, mint a szakképzettek esetében.

Ebből következik, hogy a vállalatok által fizetendő bérek csökkentése az alsó bércsoportokban kedvezően befolyásolhatja a munkaerő iránti igényt.

Magas és növekvő járulékterhelés

A magas adók és járulékok éket vernek az üzemi munkaerőköltségek és a munkavállalók nettó jövedelme közé. Ez különösen a társadalombiztosítási járulékokra érvényes. 1990 és 2001 között az utóbbi idők enyhe visszaesése ellenére 35%-ról több mint 41%-ra emelkedtek a járulékok.

A növekvő társadalombiztosítási járulékok a munkaerő drágulását okozzák, és ezért a munkaerő iránti kereslet csökken. Így ezt a munkát tőke helyettesíti, vagy az adott tevékenység eltűnik a piacról, esetleg házilag vagy fekete munka formájában folytatódik.

A munkaerő-kínálat részéről a növekvő társadalombiztosítási járulékok következtében növekszik a különbség a bruttó és nettó jövedelem között. Minél kevesebb hasznát látják a munkavállalók a növekvő társadalombiztosítási járulékoknak, annál kisebb a munka vonzereje. Ennek az lehet a következménye, hogy csökken a munkaerő-kínálat, vagy legalábbis olyan más foglalkoztatási formákra vált át, ahol nincs társadalombiztosítási kötelezettség (pl. kis-mérvű foglalkoztatás, önállóság, feketemunka).

Hibás ösztönzés

A társadalombiztosítás jelenlegi kialakítása végül hozzájárulhat ahhoz, hogy nem keletkezik több alacsony bérű munkahely. Először is a járadék színvonaláról kell beszélni. Általában a minimálbér valamilyen formájának tekintik és mint ilyen, negatív hatással van a munka iránti keresletre, azonban ennek ellenére nem nevezhető „hibás ösztönzésnek”. A járadék ugyanis jövedelemelosztási politikai célt követ. Olyan jövedelem, amit a társadalom azoknak kíván juttatni, akik egyéni okoknál fogva (pl. betegség, hátrányos helyzet), vagy a munkaerőpiac helyzete miatt nem képesek kereső tevékenységre.

Ettől eltekintve a foglalkoztatást, különösen a bérskála alsó részén, legalább három intézményi eredetű hibás ösztönző hatás akadályozza. Az első akadály az úgynevezett „jelentéktelenségi küszöbérték”. Ugyanis 325 euró fölötti jövedelem esetén ugrásszerűen megnöveli a terhelést. Ezen küszöbérték fölött a munkavállalót már a teljes társadalombiztosítási járulékok terheli.

A második foglalkoztatást fékező hatás az úgynevezett „szociális segélycsapda”. A jelenleg érvényben levő rendszer nagy (mintegy 85%-os) juttatás-elvonást ír elő azoknál a szociális juttatásban részesülőknél, akik kiegészítő keresethez jutnak. Hasonló arány érvényesül egyébként a munkanélküli-segély esetében. A munkanélküli legfeljebb havi 165 eurót kereshet kiegészítőleg. Az ilyen szabályozások hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a munkanélküliek törekedjenek a munkanélküli-segély meghosszabbítására.

Végül a családi terheléskiegyenlítő pótlék különleges konstrukciója is hibás ösztönző lehet. Ennek az van a hátterében, hogy a tényleges ráfordítás szerint alakuló társadalombiztosítási tételek nagyobbak lehetnek, mint a jövedelemtől függetlenül kifizetett gyermekpótlék.

Az alacsony bérezésű szektor szempontjai

Az alábbi táblázat mutatja, milyen szempontok érvényesülhetnek az alacsony bérezésűek szubvencionálása esetén (1. táblázat).

Az első sor arra az esetre vonatkozik, amikor a feltételezés szerint az alacsony bérezésű szektor nem kap állami támogatást. Ekkor két változat

képzelt el. Az első esetben pl. új alacsony bérezésű csoportok vagy több bérskálán kívüli foglalkoztatás révén lehetne a bérskálahatárokat kiszélesíteni. Egy másik, egyelőre elméleti lehetőség esetében olyan foglalkoztatási viszonyokat alakítanak ki, ahol nem feltétlenül az alacsony bruttó órabérek érvényesülnének, de a szociális védelem mértéke csökkenne. Például a jelentéktelenségi küszöbértéket drasztikusan a kétszeresére vagy akár nagyobb mértékben növelnék. Ily módon egy „másfajta”, szociálisan kevésbé biztosított foglalkoztatás jönne létre.

1. táblázat

Az alacsony bérezésű szektor és az alacsony
jövedelmek járulékai

	A bérköltségek csökkentése	A bérjárulékok csökkentése
Bérszubszenció nélkül	Bérskála-bővítés szociálpolitikai ellensúlyozás nélkül	Foglalkoztatottsági viszonyok korlátozott szociális biztonsággal (pl. kisebb mértékű foglalkoztatás)
Bérszubszencióval	A negatív jövedelmi adó koncepciója	Fokozatosan csökkenő juttatás a munkavállaló társadalombiztosítási járulékának kiegészítéséhez

Ha például ezeket a megoldásokat társadalompolitikai okoknál fogva szociálisan elfogadhatatlannak találnák (figyelembe véve az olyan következményeket, mint az elszegényedés, a gettók kialakulása, bűnözés), akkor szóba jöhetne az alacsony bérezésű szektor állami támogatása.

Ha az a cél, hogy a hosszú idejű munkanélküliséget csökkentsék, ugyanakkor viszont el akarják kerülni a jövedelemhiányt, akkor mérlegelni kellene az általános bérszubszencionálást, vagy a társadalombiztosítási járulékok közzületi kiegészítését. A szubszenció címzettje a munkaadó, ill. a munkavállaló lehetne. A kombinált bérmegállapodás sajátossága viszont az, hogy ezzel a munkavállalót támogatnák. A kombinált bér esetében az alacsony bérezés szubszencionálása teljesen a munkavállalónál érvényesülne, javítaná nettó bérszintjét és ösztönözné a munka felvételére.

A kombinált bér mint különleges eset

A kombinált bért mint munkavállalói jövedelemkiegészítő segínyt, a legkülönbözőbb formában lehet kialakítani. Fontos tényező a szubszenció nagysága. Egyik lehetőség a havi vagy évi jövedelemszubszenció vagy az órabérből kiegészítő szubszenció. Ebben az esetben meg kell határozni, milyen jövede

lemszintig történjen a támogatás. Az ugrásszerű terhelésnövekedés elkerülése érdekében a juttatásokat fokozatosan csökkenő jellegűvé kellene alakítani.

A jövedelmi juttatásokat lehetne vagy korlátozott ideig, vagy tartósan szolgáltatni. A határidős bérszubszenció (pl. bizonyos célcsoportok számára) elképzelés alapja, hogy a munkavállaló a munkába állás időpontjában még nem érte el a piaci arányoknak megfelelő termelékenységet, és a juttatás célja ebben az esetben a kisebb termelékenység hatásának ellensúlyozása. Ez akár „beállási” bérnek is nevezhető. Ha viszont a juttatás nincs határidőhöz kötve, akkor lehetséges egy kisbérű szektor kialakulása. Tehát állandósítanák a kisebb termelékenységű foglalkoztatási körülményeket.

A szubszenció végül bizonyos mértékű kiegészítő szerephez juthat. A dolgozó szakképzésének javításával el lehetne érni, hogy ne maradjon rossz munkakörülmények között alacsony béren. Az ördögi körből, amely az alacsony képzettség és ebből következő gyengén fizetett munka kapcsán alakul ki, a célzott képzési programok és közvetítői munka segítségével lehetne kilépni. Nyilván a juttatás egyik előfeltétele lenne a programokban való részvétel.

A kombinált bér elképzelésével kapcsolatban vizsgálni kell a pénzügyi, a foglalkoztatottsági és a messzemenő rendezéspolitikai kérdéseket is.

A bérszubszenciók pénzügyi szempontjai

Amennyiben az alacsony bérezési szint szubszencióját időtartamra, regionális, üzemi vagy személyzeti korlátozásokra való tekintet nélkül vezetik be, a költségek megnőnek.

A pénzügyi kérdések tisztázásakor fel kell mérni, mekkora járulékra van szükség a pillanatnyi körülmények között adott nettó jövedelem esetében. A kombinált bérezés bevezetésével más bérpótlékok területén esetleg megtakarítások érhetőek el.

Előfordulhat, hogy a bérszubszenció bevezetéséhez közületi hitel szükséges. Esetleg adót kell emelni és más területeken kiadásokat csökkenteni. Ekkor figyelembe kell venni ezek következményeit és a foglalkoztatottság feltételezhető csökkenését.

Hatás a foglalkoztatottságra

Első közelítésben feltételezhető, hogy a kombinált bér bevezetése nem hoz változást a dolgozók viselkedésében. A szubszenció ebben az esetben sem megy veszendőbe. A támogatás következtében ugyanis, egyébként vál

tozatlan körülmények között, a juttatást élvező személy fogyasztási lehetőségei kedvezően alakulnak.

A foglalkoztatottságjavító hatás csak úgy érvényesülhet, ha változás következik be a munkaerő-kínálatban és ennek következtében a munkaerő-keresletben. A kombinált bér a támogatott munkavállaló számára lényegében béremelkedés. A bérnövelés által a munkaerő-kínálatra gyakorolt hatás azonban bizonytalan. Mivel a bér emelése következtében a munkaidőhöz képest a szabadidő megráglul, a szabadidőt munka fogja helyettesíteni. Viszont ezzel ellentétes hatású a jövedelem emelkedése. A jövedelem emelkedésével a munkaerő-kínálat csökkenése jár együtt. Ugyanis a bér emelkedése bővíti a javak iránti keresletet és ezzel a szabadidő vonzóbbá válik. A gyakorlati vizsgálatok szerint a jövedelem hatása kisebb mértékben érvényesül, mint a helyettesítő hatás.

Függetlenül az eddigi fejtegetésektől, a járulék hatása csak akkor érezhető, amikor a munkaerőkínálat-többlettel egy megfelelő munkaerő-kereslet áll szemben. Ennek egyik előfeltétele, hogy sem regionális, sem szakképesítési egyensúlyzavar ne álljon fenn, és a bérharmozáció megvalósuljon. Ez viszont a bérmegállapítási elhatározások rugalmasságától, ill. merevségétől függ. Mert ha például a bérszubszenzió következtében a bérskála alsó tartományában a munkaerő-kínálat bővül, akkor járulékosan annál több munkahely képződik, minél rugalmasabban reagál a munkaerő-kereslet a kínálat változására.

A bérszubszenzió foglalkoztatottságjavító hatásának meghatározásához azonban nem elegendő azt vizsgálni, hogy milyen közvetlen hatással van a munkaerő-kínálatra. Tekintettel kell lenni a munkaerő-kínálat és munkaerő-kereslet egymással ellentétes változásaira, továbbá, hogy a bérszubszenzió eszközigenyét adó és járulékemeléssel, ill. más helyeken a kiadások csökkentésével kell fedezni.

A piac és a politika fiaskója

A kombinált béregeyzményeknek, munkaerőpiac-politikai beavatkozás értelmében, csak akkor van értelmük, ha képesek hozzájárulni a piac sajátos fiaskójának kiküszöböléséhez, vagy legalábbis korrekációjához. Ezzel kapcsolatban az adózási és juttatási rendszer hibás ösztönző hatásainak kiküszöbölésére vagy a humánmunkaerő-tőke hosszabb munkanélküliség következtében beálló elértéktelenedésének elkerülésére kell gondolnunk.

A jó szándékú cél követése, a piac működésének javítása azonban új politikai fiaskóhoz vezethet. Ezt a jövedelem szubszenziójának példáján lehet jól érzékeltetni. A munkaórák számától független kombinált bérmegállapodások teszik lehetővé a jövedelmi bevételek felhalmozódását. Ez a kedvezményezettet arra ösztönözheti, hogy megbékéljen a helyzetével és ne törekedjen magasabb képzettség megszerzésére vagy hosszabb munkaidő vállalására.

Az alacsony jövedelmek szubvencionálásával szemben az alacsony órabérek kiegészítése inkább ösztönöz munkára. Ebben az esetben a szubvenció akkor legnagyobb, ha az előírt felső munkaidőhatárt kihasználja a munkavállaló. Itt azonban súlyos ellenőrzési problémákkal kellene szembenézni. A kedvezményezett munkavállalókra (hibás) ösztönző hatást gyakorolna ez a megoldás és arra törekednének, hogy a kevésbé vagy egyáltalán nem támogatott részidőt formailag egészen, vagy részben támogatott teljes munkaidővé alakítsák át. Bár ez egyértelműen manipuláció és visszaélést jelentene, aligha lehetne ezt elkerülni.

Végül pedig az alacsony bérezésű foglalkoztatás esetében meg kell határozni, milyen bér- vagy jövedelemhatárig legyen igénybe vehető a kiegészítés. Ez is nehézségekbe ütközik. Egyrészt olyan határ érvényesülhetne, amely igen nagy pénzügyi terhelést jelentene. Másrészt a járadék, fokozatos csökkentése miatt, esetleg már elveszítené az ösztönző hatást. Mindkét esetben fennáll annak kockázata, hogy az előírásokat kijátsszák.

A társadalombiztosítási járulékbefizetés támogatása

A munkavállaló társadalombiztosítási járulékbefizetésének tartós támogatására vonatkozó javaslat (az eredetileg ún. „Mainzi-modell”) célja egyrészt a részmunkaidős piac megteremtése kifejezetten alacsony képzettségűek számára, másrészt a foglalkoztatottság vonzóvá tétele a támogatásban részesülők számára.

A Mainzi-modell eredeti célja az volt, hogy tartósan támogassák azokat, akik 325–800 euró közötti javadalmazásban részesülnek (házasok esetében ennek a kétszerese, szülők esetében a gyermekekért járó támogatást is beleértve). Ezek között a határok között havi javadalmazások esetében a munkavállaló társadalombiztosítási járulékbefizetését lineárisan csökkenő mértékben támogatják. Nincs szó a támogatás csökkentéséről részfoglalkoztatás esetén. Tehát a javaslat hallgatólagosan tudomásul veszi, hogy kisebb óraszámot teljesítő, magasabb díjazásban részesülő foglalkoztatottak is támogatásban részesülnek, amennyiben elért jövedelmük a támogatási határ alatt marad.

Az ilyen, tartós támogatást megvalósító modellek hatástanulmányozási számításainak eredményeit a következőkben lehet összefoglalni. A támogatott jövedelemhatárok közötti kereslettel rendelkezők (figyelmen kívül hagyva a képzésben részt vevőket és a többszörösen foglalkoztatottakat) javadalmazására a Mainzi-modell érvényesítése esetében, mintegy 0,8 Mrd euróra lett volna szükség 1997-ben. A juttatások jelentős hányada a részidőben foglalkoztatottak javára került volna kifizetésre.

A javaslat járulékos foglalkoztatási hatása, még ha figyelmen kívül is hagyjuk a feltételezett ellenfinanszírozási igényt is, nagyjából elhanyagolható.

Ez arra vezethető vissza, hogy a juttatás révén csak kismértékben növelt nettó jövedelem néhány, eddig nem kereső személyt arra ösztönözhet, hogy ők is munkát vállaljanak. Az eddig részmunkaidőben foglalkoztatottakat tekintve joggal feltételezhető, hogy legalábbis részben, munkaidejüket meghosszabbítják. Ennek hatására a foglalkoztatási volumen órákban (azonban nem létszámban) növekedhetne, ha a 325 euróhatárral való visszaélést megakadályozva az árnyékgazdaságot vissza lehetne szorítani.

Javuló kiegészítő kereseti lehetőségek

Ezeknek a javaslatoknak a kiindulási pontja a már említett „szociálissegély-csapda”. A járulékos kereset hozzászámítása az igényelt támogatáshoz negatív hatású, mivel hozzájárulhat a támogatás igénybevételének meghosszabbításához. A mintegy 85%-os adóhatár esetében a szociális támogatásban részesülők akkor cselekszenek ésszerűen, ha nem vállalnak munkát. Ha tehát a jövedelemnek a szociális segélyhez való hozzászámítási szabályait enyhítenék, ezzel ösztönöznék a munka felvételét és támogatnák az alacsony béren való foglalkoztatást mint kiutat a jövedelemhiányból.

A szociális támogatásban részesülők kiegészítő kereseti lehetőségeinek javítása alapján véve a negatív jövedelmi adó koncepciónak egyik változata. A közelmúltban végzett gyakorlati vizsgálatok szerint ennek általában enyhén pozitív a hatása, esetenként azonban akár negatív is lehet.

Ez mindenekelőtt két okra vezethető vissza:

- Amikor a jelenlegi szociális segély szintjén rögzítették a létminimumot, a javított államháztartási elszámolás igen nagy terhelést jelzett, ami esetleg az összgazdasági munkaerő-keresletre is negatív hatást gyakorolhat. Az államháztartás számára mindenekelőtt azért keletkeztek többletköltségek, mert az eddig nem kedvezményezett személyek csoportjai az egyenlő elbánás okánál fogva szociális juttatásban részesülhettek.
- Bár meghatározott csoportok számára (főként a nem kereső, szociális támogatásban részesülő személyek esetében) növekedett az ösztönzés a munkavállalásra, viszont más csoportok esetében, akiket a szociális juttatás eddig nem érintett, most gyengült a munkára ösztönző hatás.

Ezek szerint a kiegészítő kereseti lehetőségek javulásának a munkaerőpiacra gyakorolt kedvező hatása bizonytalan, ugyanakkor költségvetési kockázatokkal jár együtt. Ez a megítélés természetesen változna, amint a kombinált bérezés bevezetését a szociális segély szintjének csökkentéséhez kapcsolnák (pl. a munkaképes kedvezményezettek esetében). A segélyben részesülők számára tovább növekedne a kínálati nyomás, és a tökéletesített elszámolási rendszer számára finanszírozási eszközök szabadulhatnának fel. Ennél a változatnál azonban megnő az elszegényedés veszélye.

A szociális segélyben részesülők kiegészítő kereseti lehetőségeire vonatkozó javaslatok általában feltételezik, hogy mivel kicsi a különbség a bér és a juttatás között, nem volna lehetőség alacsony bérezésű foglalkoztatásra. Ez a megállapítás azonban csak részben igaz. A számítások azt mutatják, hogy az egyedül állók esetében a bérkülönbség még mindig jelentős, azonban nagyobb háztartások (egyedül álló nevelők és olyan házaspárok, amelyeknél legalább egynél több 18 éven alatti gyermek van) esetében igen kicsi lehet.

Az 1,26 millió igénylő, családfővel rendelkező háztartás közül azonban 1999-ben csupán 242 000 (94 000 házaspár és 148 000 női családfővel rendelkező, legalább egynél több 18 év alatti gyermeket nevelő család) tartozott abba a kategóriába, ahol kicsi a bérkülönbözöt. Ez a szociális segélyt igénylő családoknak nem egészen 20%-a. Ez a számszerűen gyakran túlbecsült kör nem lehet mérvadó a kiegészítő kereseti lehetőségek javulása szempontjából. Éppen ennél a csoportnál döntő kérdés a kereseti lehetőségek megválasztásakor, hogy rendelkezésükre áll-e megfizethető áron megfelelő gyermekgondozási intézmény.

Kombinált bér mint munkába állási segély

A határidő nélküli kombinált bérmegállapodásoknak, legyen ez akár szociális biztosítási hozzájárulás, akár javuló kereseti lehetőség, nyilván sok a hátulütője. Alternatívaként lehetne azonban a kombinált bérezés határidős formájára is gondolni. A legújabb munkaerő-politikai gyakorlatban egyre növekszik az ilyen, újra beilleszkedést célzó elképzelések jelentősége.

A Mainzi-modell változatát több körzetben is kipróbálták. Az igénylők száma, különösen Kelet-Németországban, elmaradt az eredeti elvárásoktól. Ezek szerint az új szövetségi tartományok, nem utolsósorban a szociális törvénykönyv szerinti alternatív támogatási koncepciók széles körű alkalmazása következtében, nem alkalmasak a kombinált bérezési egyezmény bevezetésére.

A szövetségi szociális segélytörvény értelmében 1996. 08. 01. óta azok a szociális segélyben részesülők, akik a munkapiacra kereső tevékenységet vállalnak, egy határideig munkavállalói juttatásban részesülnek. Különböző nyugati tartományi körzetekben kipróbált változat az úgynevezett „belépési pénz”. A segélyben részesülők 12 hónapig (esetenként 18 hónapig) hozzákezesett jövedelmük max. 50%-át megtarthatják.

A politika jelenleg a Mainzi-modellt részesíti előnyben. A különböző kombinált bérezési modellek németországi igénybevételének elemzése alapján arra a becslésre jutottak, hogy az egész országban évente mintegy 34 000 igénylőt elégítenek ki.

Következtetések

A bérek fokozott differenciálása munkaigényes termékek és szolgáltatások megjelenéséhez járulhat hozzá. Amennyiben ez megvalósul, a versenyképesség szempontjából gyengébb munkavállalók nagyobb teljesítményre alkalmas részének lehetősége nyílna tartós állás betöltésére. Emellett, szemben az USA-gyakorlattal, el kell kerülni az alacsony keresetűek körében az elszegényedést, viszont nem szabad az államháztartást mértéktelenül leterhelni.

Ezek persze ellentmondó törekvések, mert amikor az egyik oldalon nagyszabású segély- és bérpótló szándékokról beszélünk, akkor a másik oldalon növelni akarjuk a munkavállalási kedvet az alacsony termelékenységű foglalkoztatási szektorokban.

Elkerülhetetlennek látszik az adó- és járulékrendszer foglalkoztatásorientált átépítése az alábbi fő szempontok figyelembevételével:

- a munkaerőköltség és a nettó bér közötti túl nagy szakadék leszűkítése további adó- és járulékcsökkentéssel;
- a juttatások szigorú irányítása a rászorultsági kritériumok alapján, és ugyanakkor
- a társadalombiztosításban hatékony ösztönzés a még erőteljesebb saját felelősségvállalásra.

Egy ilyen reform hozzájárulhatna ahhoz, hogy a bérpolitikát mentesítse az elosztáspolitikai feladatok alól és ezzel megteremtse az előfeltételeket egy óvatos, lefelé irányuló, bérskála-kiterjesztéshez.

Óvni kell a nagyszabású bérszubszencionálástól, amennyiben az adó- és járulékrendszer változatlan marad. Erre figyelmeztetnek az eddigi gyakorlati tapasztalatok. A pénzügyi eszközök felhasználása akkor eredményes, ha a munkavállalók munkába állásuk után fokozatosan megszabadulnak a bérkiegészítéstől való függőségük alól. Ennek előfeltétele a jövedelemnövelés (például magasabb órabérek vagy a munkaidő kiterjesztése révén), ami ellensúlyozni tudná a támogatási idő lejártával a bérszubszenció elmaradását.

A folyamatban levő értékelések meg fogják mutatni, hogy a támogatott munkavállalók számára ez reális kilátásokat biztosít-e. Reménykeltőek a nyugat-németországi többszintű vizsgálatok, melyek szerint a 80-as évekhez képest a 90-es években javultak az alacsony keresetűek lehetőségei abból a szempontból, hogy végre kiléphetnek a legalsó jövedelmi sávokból.

(Dr. Barna Györgyné)

Walwei, U.: Kombilohn: ein neuer Weg zu Mehr Beschäftigung? = Wirtschaftsdienst, 82. k. 2. sz. 2002. p. 82–91.

Walwei, U.: Kombilohn: Lohnsubvention als Einstiegshilfe. = IFO Schnelldienst, 55. k. 4. sz. 2002. febr. 22. p. 12–14.